

De botter van overgrootvader Jan

‘Waarom het ligt weet ik niet,’ zegt Sander Klos, ‘maar op een bepaalde leeftijd krijg je of teveel tijd, of meer interesse in je wortels.’ En daarom vindt hij zichzelf terug op de botterwerf van Elburg, staand naast de EB 68. ‘Mijn overgrootvader Jan Oldenhof kende haar als VN 6.’ Logisch dat je dan dieper in de historie van zo’n schip duikt. Door **Sander Klos**

2003, tijdens de Visserijdagen vanuit Workum, de EB 68 aan het dwarskuilen (Foto Hajo Olij)

Berend Oldenhof aan het roer van een botter (niet de VN 6) met naast hem een zoon

Mijn voorouders voeren op de binnenvaart en in de visserij en in mijn jeugd voerik vanuit Urk mee op de IJsselmeerkotter UK 158 van familielid Albert van Urk. Later werd ik journalist en voer voor een verhaal weer mee op de UK 158, die inmiddels zeegaand was. Pas toen ik als zestienjarige meeding met een zeilkamp (huren bij Sjerp de Vries, slapen op de boerde-

rij van Kleefstra net buiten Terherne), raakte varen me persoonlijk. Zo werd ik zeiler. Je leest dat opa Klos van vaderskant in de binnenvaart zat. Je weet dat opa Harm Oldenhof van moederskant in november 1915 volgens de *Urker Courant* zijn 'Zuiderzeebotter U_K. 194 aan den loggervisscher T.W. Post verkocht en eigenaar is geworden van den botter H.Z. 85'. Later verliet hij Urk en begon een vishandel in Enschede.

Dan geeft een vriend je het boek *Schokland verlaten* over de evacuatie van dat eiland in 1859. Je leest het met interesse, tot je in een lijst van door het rijk opgekochte percelen de naam B. Oldenhof tegenkomt. Hij was geboren in Vollenhove, maar aanvankelijk als calicotwever verhuisd naar Schokland en werd daar later visser in Emmeloord, kocht de grond in 1846 voor 'veertig gulden hollands courant' en krijgt er in 1858 liefst 1125 gulden voor terug. Hij verhuist met zijn gezin naar Vollenhove, waar hij eind 1901 overlijdt. Zijn zoon Jan neemt de VN 6 over. Je duikt dan met hernieuwde aandacht in Peter Dorleijns boekenserie *Van gaand en staand want* en vindt daarin de Vollenhovense botslepers 'gebroeders Oldenhof met twee ijzeren Lemsteraken, VN 46 en 53'.

Losgooien

En zo laat ik in april 2018 in een loods in Elburg mijn hand over zwaar eiken glijden. Ze timmeren er aan de botter EB 68, de oude VN 6 van mijn overgrootvader Jan Oldenhof. Je wilt dan niet al te opgetogen doen, maar het

raakt je toch. Je voorouders voeren voor hun boterham en hun leven draaide om de vragen: waar zit de lading of de vis en hoeveel brengt die op? Terwijl je zelf als watersporter een amateur bent. Maar wat je misschien deelt met je voorouders is dat 'losgooien gevoel'. Als je 's morgens je schip losgooit, ga je op weg naar een andere, onbekende plek. Wat onderweg gebeurt, weet je niet en de aankomstplek kan ook nieuwe dingen bieden. Maar het is je 'vak' om te zorgen dat je veilig overkomt. Cees Leusink is de scheepstimmerman van de botterwerf in Elburg. De 49-jarige voer als jochie mee op de EB 65 van Rien Lipke en

Een van de Elburgse vrijwilligers, Mike Grooten, maakte een broodkast voor de EB 68

De EB 68, waarvan volgens scheepstimmerman Leusing de kop is doorgezakt

anderen. In de loods hangt een krantenknipsel aan de muur uit 1981, toen de 65 door ijsgang of te weinig hozen afborrelde in de haven. 'Ik sta daar met m'n handen in m'n zakken links op de foto.' Leusink werkte een jaar of tien in de Noordzeevervisserij, onder meer op Urker kotters. 'Ik was als hobby al bezig op de botter en ben toen verkast naar een jachtwerf. Ik kon goed tekeningen lezen en ben verder in de praktijk gevormd. Ik kwam in de bouw terecht en die werkgever heeft me uitgeleend aan de Elburger botterstichting.'

KWAKKEN

In het artikel 'Tijdsbeeld van een dode stad in de tweede helft van de negentiende eeuw' gaf auteur L. Appel cijfers over de productie van nieuwe bidders (of kwakken) op de twee werven in Monnickendam. Deze statistiek begon in het jaarverslag 1889 van de gemeente.

Het aantal tonnen hangt af van het gebouwde type. De kwak (het Volendammer type) was 30-40 ton, de botter (hoofdzakelijk door Marken in gebruik) was ongeveer 25 ton.

Jaar	aantal	tonnage	jaar	aantal	tonnage	jaar	aantal	tonnage
1889	8	205	1899	7	152	1909	7	196
1890	10	345	1900	7	174	1910	8	205
1891	14	402	1901	6	160	1911	5	100
1892	10	255	1902	6	152	1912	5	132
1893	4	104	1903	8	198	1913	5	136
1894	5	113	1904	6	166			
1895	6	140	1905	5	140			
1896	4	105	1906	6	166			
1897	5	95	1907	7	196			
1898	6	128	1908	5	140			
10 jaar	72	1892	10 jaar	63	1644	5 jaar	30	769
per jaar	7	189	p.j.	6	164	p.j.	6	154

Het bronartikel is te vinden in het archiefdeel op de site van de vereniging Oud-Monnickendam.

Leusink leidt sinds 2011 de leer-werkprojecten voor jongeren van vakopleidingen voor meubels en scheepsinterieurs en voor jeugd die wat minder kansen heeft op werk door onder meer taalachterstanden. Na twee jaar theorie lopen de meeste studenten in hun derde jaar stage in Elburg.

Na een kennismakingsperiode zet Leusink de jongeren op alle mogelijke klussen. 'We

boven: Cees Leusink past een spant waaraan nog wat geschaafd moet worden

rechts: Een snelle uitleg over botters met motorkont

onder: Leer-werkproject; de Iraanse Sina heeft een taalachterstand maar maakt al wel mooie dingen

Nieuw zeilwerk

Op de werf wordt volop gewerkt aan de EB 68. Diverse inhouten zijn zwaar aangetast en soms zelfs deels verdwenen. Leusink schat de ouderdom van het hout op vijftig à zestig jaar. 'Als ze gaat lekken en je dat niet meer kunt voorpompen dan wordt de romp door rot en inwateren slapper. Ik vond zelf dat ze een kattenrug kreeg en haar kop doorzakte.' Hij wijst op enkele oude reparaties, waarbij kortere planken voor de huidgangen zijn gebruikt. Ook dat gaat ten koste van de stijfheid van de romp. Aan stuurboord is een klein deel van de huid gekoperd. 'De omvang van de restauratie valt mij wel tegen. Het hele zeilwerk was

hand nemen. In het voorjaar zal ze dan met enige feestelijkheid weer te water gaan.

Geen motorkont

De motorisering van de EB 68 leidde niet tot een motorkont. 'Dat gebeurde vooral met zee-gaande Urkers botters. Die kregen na motorisering een uitgebouwd achterschip, dat meer drijfvermogen had. Wel zo veilig bij van achter inkomende zeeën.' Leusink tekent zo'n motorkont op een van de huidplanken die nog worden vervangen. De 68 heeft nu een kleine, compacte dieselmotor, een tweetakt Mitsubishi (de Japanners namen de Samenwerkende Motor Fabrieken Samofa in Har-

120 JAAR VAREND

Stichting Stamboek Ronde en Platbodemjachten noemt als tot nu toe bekende eigenaren en namen van het schip:

1898 – 1905	Overheid (Rijk)
1905 – 1922	Jan Oldenhof, Vollenhove (VN 6)
1922 – 1936	Wouter Mons, Enkhuizen (EH 94 De twee Zusjes)
1936 – 1951	Jan van Triest, Elburg (EB 68)
1951 – 1961	Aart van Triest, Elburg (EB 68)
1961 – 1978	N.J. de Vin, Slagharen (EB 68 Duitendief)
1978 – 1981	J. Nieuwenhout, Leeuwarden (EB 68 Duitendief)
1981 – 2001	I.J. Dijkstra, Aarlanderveen (EB 68 Duitendief)
vanaf 2001	Co van Twillert, bruikleen bij Stichting tot behoud Elburger Botters, Elburg (EB 68)

hebben hier een Iraanse jongen, Sina, die nog wat moeite heeft met de taal, maar wel handig is en de mooiste dingen maakt. Hij heeft de nieuwe fundatie voor de mast van de 68 gemaakt en een mooi bakje voor de gashendel op een andere botter. Een van onze vrijwilligers, Mike Grooten, heeft een broodkastje gemaakt voor de 68.'

zijn verband kwijt en de genagelde verbindingen met gegalvaniseerde pennen waren her en der losgekomen en lekten. We gaan die vervangen door rvs houtfretten, die beter houden. En die zijn ook beter te hanteren voor m'n schouder.' Leusink gaat er vanuit, dat de botter in de loop van oktober kan verhuizen naar de loods waar vrijwilligers de kwast ter

derwijk na jaren samenwerken in 1980 over). Even later manoeuvreert Leusink een nieuw spant van de huid weg. Met potlood heeft hij gemarkeerd waar het spant minder goed aansluit en nadat hij het loodzware stuk eiken heeft platgelegd, schaaft hij er nog wat stukjes af. 'Op de ligger komt steeds een oplanger en die wisselt af met een zitter. En dan moet er

Een lage kop en een hoge kont voor een botter. Misschien toch meer een kleine kwak? (Foto Hajo Olij)

ook nog een loggat in, 8 cm uit de kim.' Het zeilwerk, in feite de 'kooiconstructie' die de ongestaagde mast ondersteunt, wijkt af van de doorsnee. Deze in 1898 voor de Visserijinspectie gebouwde botter heeft, net als de EB 65, de waterbalk achter de mast, zodat geen aparte mastkoker nodig is. 'Onder die balk kun je de jassen lekker weghangen. Heb je al die natte rommel niet in het vooronder', zegt Leusink. Het niet verstagen van de mast heeft alles te maken met het hanteren van de netten en lijnen over de boorden. Maar dwarszees wegdrijvend aan de netten met winddruk bovendecks en waterdruk onderdecks kregen de masten veel te verstouwen. Even later staan we bij Sina, die de deur naar het vooronder opkalefaterd en gelijk wat breder maakt. Op die deur staat wat mijn overgrootvader dus ook voor ogen heeft gehad:

*Wie vaeren wil
Sij onvervaerd, doch
Mijde het ghevaer. ♪*

NIET-VISSENDE EIGENAREN

Momenteel is de EB 68 in bruikleen gegeven aan de Botterstichting Elburg. Voordat de stichting zich over het schip ontfermde was IJsbrand Dijkstra (65) eigenaar, een man met veel functies en verdiensten voor onze historische schepen. Hij betaalde in 1981 40.000 gulden, voer ongeveer twintig jaar met de botter en verving in stappen veel onder en boven water. Soms kreeg hij daarvoor als tegemoetkoming een subsidie van de Federatie Oud-Nederlandse Vaartuigen (nu FVEN). De botter kreeg de (bij)naam Duitendief. 'Joop Nieuwenhout, van wie ik haar kocht, was slechts zo'n drie jaar eigenaar. Hij moest binnen een jaar twee keer de motor vervangen. Bij de laatste keer zei de familie: "'t Is geen boot, maar een duitendief".' Dijkstra herinnert zich de aankoop van een grote, omgewaaide eik van een landgoed bij Olst in 1987, waarna hij nog twee jaar moest wachten tot het hout goed droog was. 'Sommige onderdelen die nu worden vervangen stammen uit die tijd. De aangetaste dekenpoten zijn waarschijnlijk een jaar of tien ouder, dus zo'n veertig, 45 jaar.' Goed onderhoud bestaat voor een groot deel uit schoonhouden. 'Je moet op je sokken op het vlak (zes centimeter iroko) kunnen lopen zonder dat ze nat worden. En als er wat nat wordt, dan moet het weer goed kunnen drogen.'

Joop Nieuwenhout voer al op de botter toen

arts J. van der Vin (vanaf 1961) eigenaar was. 'Hij kocht haar van de laatste vissende eigenaar, Aart van Triest, en liet de botter als jacht meten (VA 46). Ik vond het een kleine kwak met die lage kop en die hoge kont. Al die jaren heb ik er nooit een zeetje achterin gekregen. De kwak heeft de waterbalk achter de mast en daaraan hangen ook de zwaarden. Bij een botter hangen de zwaarden met ringen aan de hoofdbolder. Verder watert de deken op een botter naar voren af en bij een kleine kwak als deze naar achteren.' Wat Nieuwenhout betreft zijn de beginjaren van de EB 68 altijd wat onduidelijk gebleven. 'Ze werd in 1898 - bij Klaas Kater in Monnickendam - gebouwd voor het rijk, naar ik meen als lijnlegger VI 4 met een thuishaven noordelijker dan Vollenhove. Het visserijnummer VN 6 is voor mij

Een aquarel van Peter Dorleijn van de vissende EB 68 hangt nog steeds aan muur in huize Dijkstra

IJsbrand Dijkstra was de laatste particuliere eigenaar en vertimmerde in twintig jaar veel aan de EB 68

onbekend, maar ook zeer wel mogelijk. Later werd ze de EH 94.'

Dijkstra deed een jaar of achttien met haar mee aan de visserijdagen in Workum, vaak in span met de BU 61 van Tom Pollmann, nu eigendom van Karel Helder. 'In vakanties zaten we veel op het Wad, zeker het Duitse en we maakten tochten naar de Oostzee (Denemarken en Polen).'